

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

*Леонід Льчук,
кандидат політичних наук,
директор Центру перспективних соціальних досліджень
Міністерства праці та соціальної політики України
і Національної академії наук України*

У статті розкрито основні проблеми та сформувано загальні пропозиції щодо заходів державної політики при формуванні протидії загрозам системи соціальної безпеки.

***Ключові слова:** соціальна безпека, національна безпека, державна політика, стабільність, суспільство.*

In the article the author exposes basic problems and formulates general suggestions in regard to a public policy at forming of counteraction to threats for the system of social security.

***Keywords:** social security, national security, public policy, stability, society.*

Соціальна безпека українського суспільства в сучасних умовах є найважливішою складовою безпеки держави. Якщо не вжити відповідних запобіжних заходів безпеки, наявні зовнішні й внутрішні загрози політичного, економічного, соціального, воєнного, екологічного, техногенного, інформаційного та іншого характеру здатні дестабілізувати стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави у всіх сферах їх діяльності.

Безпеку держави можна окреслити за допомогою таких параметрів: дотримання конституційних суспільних відносин; зміцнення державної влади; економічна могутність; законність; територіальна цілісність і непорушність кордонів. Усе це зумовлює політичну стабільність як інтегральний параметр безпеки. Безпека громадянського суспільства (громадська безпека) може бути охарактеризована наступними параметрами: соціальна справедливість; дотримання прав громадян і суспільства в цілому у відносинах з державою; законність та законопослушність; економічне благополуччя; демократичний плюралізм; відкритість суспільства; національна визначеність громадянського суспільства. Соціальна безпека стає універсальною системою взаємного захисту прав та інтересів особи, суспільства і держави. При цьому державна безпека виступає засобом, а громадська безпека – метою визначення та захисту життєво важливих інтересів громадян. Національна безпека може бути названа безпекою особистості, суспільства і держави, або безпекою країни.

Головною метою гарантування національної безпеки є створення й підтримка такого соціального, економічного, політичного, міжнародного і військово-стратегічного становища країни, яке б створювало сприятливі умови для розвитку особистості, суспільства і держави. У зв'язку з цим найважливішими завданнями забезпечення національної безпеки України нині є: підйом економіки країни, проведення незалежного та соціально орієнтованого курсу; зміцнення правопорядку та соціально-політичної стабільності суспільства, державності і місцевого самоврядування; формування гармонійних міжнародних відносин; гарантування міжнародної безпеки України; зміцнення безпеки держави в оборонній та інформаційній сферах; забезпечення життєдіяльності населення в техногенно безпечному та екологічно чистому світі.

Слід визнати той факт, що в Україні створено правове підґрунтя соціальних пріоритетів – зокрема в частині гарантій у сферах медичного та пенсійного забезпечення, соціальних виплат і допомог, соціального страхування й охорони материнства, оплати

праці тощо. Соціальні гарантії, в частині їх конституційного визначення, отримали досить значне розширення у вітчизняній законодавчій базі, а за деякими показниками навіть випередили європейський досвід [1]. Але зазначені позитивні зміни все ще не набули сталого, системного характеру, не забезпечили глибинних змін у соціальній структурі суспільства та у суспільній свідомості. Реальне фінансове забезпечення зобов'язань держави у соціальній сфері істотно відстає від рівня країн Центральної та Східної Європи, країн Прибалтики та Росії. Руйнація попередньої системи соціального забезпечення в ході реформування економіки, на жаль, не отримала адекватного заміщення. Сьогодні керівництво і політична еліта держави визнає, що впроваджувана донині модель ринкових перетворень в Україні вступила в глибокі протиріччя з конституційно визначеними пріоритетами суспільного розвитку [2].

Об'єктивний діагноз соціального стану українського суспільства свідчить про те, що основними соціальними *ризиками (загрозами)* соціальній безпеці є: бідність (відносна та абсолютна); майнова диференціація суспільства; соціальна нерівність; відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, медицини і культури; низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою. Усього 56,8% бідних (згідно з критерієм прожиткового мінімуму) одержують який-небудь вид соціальної підтримки; спостерігається низька адресність при наданні соціальної підтримки. Розподіл державних соціальних трансфертів є несправедливим: менше 23 % від їх загальної суми потрапляють до бідних, а майже 17 млрд грн щороку (близько 6 % доходів бюджету) надаються небідному населенню. Найвизначніший механізм житлових субсидій, побудований на завищених нормативах споживання, не спонукає домогосподарства ощадливо використовувати комунальні послуги, що призводить до неефективного використання коштів бюджету тощо [3].

Перелічені загрози досягли масштабів, які можуть становити (а в деякій мірі становлять) реальну загрозу національній безпеці держави. Практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізаційного розвитку Україна продовжує перебувати на небезпечній межі. Довготривала невирішеність соціальних проблем у переважній частині українського суспільства сьогодні виступає одним із основних чинників виникнення та розвитку низки загроз у різних сегментах національної безпеки. Йдеться, зокрема, про дестабілізацію суспільно-політичних процесів, загострення конфліктів на національному і релігійному ґрунті, формування сепаратистських настроїв в окремих регіонах та групах населення, зневіри у дієздатності влади, вимивання з країни кваліфікованої робочої сили тощо [4].

Питання щодо стану соціальної безпеки, як однієї зі складових національної безпеки, є надзвичайно актуальним для України саме на нинішньому етапі. Соціальна складова в системі суспільно-політичних і економічних пріоритетів України набирає ваги одного з домінуючих національних інтересів. Від ефективності соціальної політики залежить ставлення громадян до впроваджуваних реформ, до державних інституцій, політичних партій і окремих політиків, зрештою – до державності і незалежності України. Від якості та динаміки вирішення цих проблем значною мірою залежатиме також імідж нашої країни в очах європейської і світової демократичної спільноти.

Виходячи із вищезазначеного, можемо констатувати, що завдання пошуку нової *парадигми та пріоритетів* розвитку соціальної сфери сьогодні на часі. Йдеться, зокрема, про створення нормативно-правових та економічних умов і механізмів, які б оптимізували розподіл «сфер відповідальності» держави, суб'єктів господарювання всіх форм власності, найманих працівників та всього українського суспільства як суб'єкта формування і практичної реалізації соціальної політики. Тобто соціальна сфера повинна стати органічною й ефективною складовою суспільно-економічного комплексу держави. З цієї точки зору, серед умов, що сприятимуть удосконаленню як самої державної політики у соціальній сфері, так і підвищенню ефективності її практичного впровадження, дозволять

значною мірою нейтралізувати загрози національній безпеці, що зумовлені соціальними факторами ризику, слід розглядати:

реформування політичної системи в Україні як запоруки узгодженості дій Президента, Уряду та Верховної Ради, їх солідарної відповідальності за соціально-економічну і політичну ситуацію в державі, що унеможливило б прийняття політично-кон'юнктурних чи вмотивованих вузько-клановими інтересами рішень, зокрема у соціальній сфері;

розробка та реалізація Стратегії соціальної безпеки України, яка була б органічно пов'язана із суспільно-політичними й, особливо, економічними перетвореннями в державі. Адже стан та розвиток гуманітарно-соціальної сфери перебуває у нерозривному причинно-наслідковому зв'язку зі станом та умовами розвитку реального сектора економіки, з впроваджуваною бюджетною, інвестиційною, кредитно-фінансовою, податковою політикою тощо.

Стратегія соціальної безпеки повинна базуватись на засадах забезпечення конституційно визначених соціальних гарантій та реалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку у нерозривній єдності з євроінтеграційними та глобальними орієнтирами України. Соціальні інтереси та загрози (ризик), а відтак і соціальні пріоритети повинні визначатись у єдиній «системі координат» соціально-економічної політики та гарантування національної безпеки України в різних сферах. Слід системно вдосконалювати нормативно-правову базу, регулюючи взаємовідносини у соціальній сфері, що, зокрема, передбачало б формування механізмів підтримання балансу між соціальними зобов'язаннями держави та реальними можливостями її бюджету. Важливо також реформувати організаційну структуру управління та створити механізми централізованого координування процесів впровадження державної соціальної політики; істотно вдосконалити систему статистичної звітності щодо стану соціальної сфери в державі, аналізу та прогнозування соціальних процесів і адаптувати її до сучасних європейських стандартів. Потребує вдосконалення науково-аналітичне та прогнозно-економічне обґрунтування соціальних законів і урядових рішень, для аналізування яких слід запровадити фахову соціальну експертизу.

Зрештою, важливо віднайти та впровадити у практику ринкові механізми розвитку соціальної сфери. З одного боку, потребує істотного посилення соціальна складова у регуляторній та управлінській діяльності держави, з іншого – система соціального забезпечення повинна стати більш незалежною, певною мірою самодостатньою, тобто органічно інтегруватись у національну економіку, побудовану на ринкових принципах.

Таким чином, проблема соціальної безпеки та вироблення оптимальної стратегії її забезпечення у нерозривній єдності з євроінтеграційними та глобальними орієнтирами вимагає глибоко виважених наукових і політичних підходів. Саме тому до обговорення цих питань важливо залучити широке коло фахівців – науковців, практиків, представників усіх органів влади, організувати належний інформаційний супровід стану вирішення зазначених проблем, налагодити широкий суспільний діалог для забезпечення дієвого зворотного зв'язку в системі «громадськість – влада». Потребує модернізації інститут соціальної інспекції та соціального аудиту, що надасть можливість більш ефективно реагувати на загрози соціальній безпеці та виробляти дієві механізми щодо їх попередження.

1. Гальчинський А. С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції». – К. – 2004. – С. 413. 2. Бандур С. І. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи. – К. – 2006. – 624 с. 3. Програма економічних реформ Президента України. 2010-2014 роки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>. 4. Пирожков С. І. Проблеми національної безпеки в контексті європейського вибору України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів, 2003. – Вип. 5. – С. 36-52.